

Borówka, Józef

Z dziejów cukrowni Leśmierz

Notatki Płockie 41/2-167, 18-19

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

9. *Lustracje województwa płockiego 1565-1795*. Warszawa 1965.
10. *Millenium Ciechanowa Ciechanów 1969*.
11. Ostaszewski J., *Dzieje pierwotne szczepu mazurskiego Mława 1935*.
12. *Ostrów Mazowiecka*. Z dziejów miasta i powiatu. Warszawa 1975.
13. Pazyra S., *Dzieje Ciechanowa i ziemi ciechanowskiej*. Ciechanów 1976.
14. Pawliszczyk M., *Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego najwyżej zatwierdzony*. Warszawa 1853.
15. Piętka J., *Geneza mazowieckiej elity feudalnej i jej stan w pierwszym okresie niezależności księstwa (1138-1371)*, [w:] "Rocznik Mazowiecki", t. VII, s. 38. Warszawa 1979.
16. Powierski J., *Hugo Butyr. Fragment stosunków polsko-niderlandzkich w XII w.*, [w:] "Zapiski Historyczne", z. 2, s. 14. Toruń 1972.
17. *Spis szlachty Królestwa Polskiego*. Warszawa 1851.
18. Świecki W., Wybult F., *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*. Toruń 1932.
19. Tuchołski J., *Mord w Katyniu*. Warszawa 1991.
20. Zakrzewski A.W., *Wiadomości rodzinne*, cz. 1. Warszawa 1974.
21. Zakrzewski J.A., *Przyczynek do pracy: Ziemiaństwo polskie w latach drugiej wojny światowej*. Warszawa 1982.
22. Zakrzewski L. St., *Rodzina. Szkice historyczno-genealogiczne*. Warszawa 1991.

JÓZEF BORÓWKA

Z DZIEJÓW CUKROWNI LEŚMIERZ

Jednym z najstarszych zakładów pracy położonych w regionie łęczyckim jest cukrownia Leśmierz. Początki jej działalności sięgają XIX wieku. Była ona w tym czasie jednym z podmiotów gospodarczych działających w ramach "Towarzystwa Przemysłowego Leśmierz".

Towarzystwo Przemysłowe Leśmierz była spółką akcyjną, której działalność została zatwierdzona 25 marca 1888 roku w Petersburgu przez cara Aleksandra II. Zakres jej działalności - oprócz produkcji cukru w fabryce Leśmierz - obejmował także prowadzenie gospodarstw rolnych w Leśmierzu, Tymienicy, Mierczynie, Boczkach, Bogdańcu i Mętlewie oraz gorzelnii i browaru w dobrach Luśmierz.

Stan prawny cukrowni Leśmierz uległ zmianie w 1928 roku z chwilą wejścia w życie nowego prawa o spółkach. Zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22 marca 1928 r. dotyczącego spółek, 21 maja 1931 r. nastąpiło rozwiązanie "Towarzystwa Przemysłowego Leśmierz". Po dokonaniu zmian w statucie, 14 listopada 1931 r., w Łodzi powołano nową spółkę akcyjną pod nazwą "Cukrownia i Rafineria Leśmierz, Spółka Akcyjna".

Przed notariuszem Kazimierzem Ressaymanem stawili się w tym dniu: Karol Scheibler, Jan Kostanecki, Jan Mejsner, Bronisław Sopoćko, Jan Gołkonkt, Tomasz Stożkoki, Herman Werner, dr Adolf Legis i Wilhelm Hordliczko. Zaakceptowali oni dokonane zmiany w statucie spółki i przyjęli nową jej nazwę.

Kapitał zakładowy wynosił 8 400 000 zł i podzielony został na 2400 akcji po 3500 zł. Akcje były imienne i posiadanie jednej akcji dawało prawo do jednego głosu. Do największych akcjonariuszy w latach 1930-1939 należeli: Karol Geyer 266 (akcji), Maria Geyer (305 akcji), Emma Kramst (321 akcji) oraz Alfred Werner (244 akcji).

Cukrownia Leśmierz zajęła w nowej spółce dominującą pozycję, a gorzelnia i browar w Lućmierzu oraz gospodarstwa rolne spadły do roli podrzędnej. W gospodarstwach rozpoczęto wówczas na większą skalę uprawę buraków cukrowych tworząc mocne zaplecze dla cukrowni.

W ramach nowej spółki cukrownia rozwijała się początkowo pomyślnie. W 1928 r. nastąpiła modernizacja urządzeń technicznych. Zmieniono napęd z parowego na elektryczny przez co wzrosła znacznie zdolność przerobowa cukrowni. Zmieniono także asortyment produkowanego cukru, oprócz cukru luzem rozpoczęto produkcję cukru w kostkach - ogólna produkcja cukru kształtowała się wówczas na poziomie 56 998,4 kwintali.

Pomyślny rozwój cukrowni został przerwany w 1933 roku. Było to związane z ogólnym światowym kryzysem gospodarczym. Produkcja cukru spadła do wysokości 27376 kwintali. W celu uniknięcia całkowitego bankructwa, Zarząd spółki podjął natychmiastowe działania interwencyjne. Zlikwidowano dwa samochody będące w posiadaniu cukrowni: Forda i Chevroleta, a ich kierowców zwolniono. Zwolniono także 46 robotników niewykwalifikowanych. Zlikwidowano również stanowisko dyrektora cukrowni i dokonano drastycznego obniżenia płac. W roku gospodarczym 1932/1933 r. wynagrodzenie pracowników fizycznych wynosiło ogółem 278 127 zł, a w roku następnym spadło do 175 679 zł.

Poczynione kroki antykryzysowe przyniosły pewne efekty i pozwoliły Cukrowni przetrwać. W roku gospodarczym 1935/1936 produkcja cukru osiągnęła 80 412 kwintali, a zysk ze sprzedaży wyniósł 451 001 złotych - w roku 1933/1934 straty wynosiły 228 549 zł. Pomyślne wyniki produkcyjne cukrownia zanotowała także w latach następnych. Pozwoliły one dokonać 1938 roku

kolejnej modernizacji fabryki w celu osiągnięcia zdolności przerobowej 10 000 kwintali na dobę (dotychczasowa produkcja kształtowała się w granicach 8000 kwintali). Zainstalowano wówczas dodatkowy podgrzewacz soków, rozprężacz, przebudowano kondensator, kotły wyposażono w wodomiary i przedmuchiwalce. W celu przyspieszenia procesu technologicznego przebudowano krajalnicę i stację warzelną. Zakupiono w Czechosłowacji stację do ostrzenia noży dyfuzyjnych za 11 400 koron i zamontowano dodatkowy warkowik o pojemności 450 kwintali cukrzycy oraz cztery wirówki. Koszty tej modernizacji wyniosły 279 000 zł, ale umożliwiły osiągnięcie zdolności przerobowej buraków w wysokości 11 000 kwintali. Zwiększyła się również ilość produkowanego cukru, która roku 1938/1939 osiągnęła poziom 55 627 kwintali. Był to kres możliwości produkcyjnych cukrowni w okresie istnienia Drugiej Rzeczypospolitej.

Surowiec do produkcji, czyli buraki cukrowe, cukrownie uzyskiwała z trzech źródeł. Jak już wspomniano - posiadała własne plantacje buraka - głównie na terenie folwarku Leśmierz. Poza tym kontraktowano buraki u okolicznych właścicieli folwarków plantacje obywatelskie oraz u chłopów - tzw. plantacje włościańskie.

Umowy kontraktacyjne zawierano na jeden rok. Na rzecz umów udzielane były właścicielom plantacji zaliczki w celu umożliwienia im stosowania nawozów sztucznych, wprowadzenia maszyn do uprawy pól oraz zapewnienia lepszej pielęgnacji buraka. Cukrownia zastrzegła sobie jednakże prawo kontroli tego, w jaki sposób zasiana i uprawiana była plantacja oraz czy jej obszar jest zgodny z zadeklarowanym przez plantatora. Niedotrzymanie przez plantatora warunków określonych w umowie narażało go na płacenie kary jako odszkodowania dla Cukrowni. Największe plantacje buraków były skupione w ręku właścicieli folwarków, z których wielu było akcjonariuszami spółki. W roku 1926/1927 na ogólną powierzchnię z 144 mórg zakontraktowanych plantacji, udział obywateli ziemskich wynosił 1957 mórg, chłopów 911 mórg, a własna plantacja

zajmowała obszar 356 mórg.

Zakontraktowane buraki dzielone były na dwie grupy: buraki kategorii A przeznaczone do produkcji cukru krajowego oraz buraki kategorii B przeznaczone na cukier eksportowy i zapasowy. Podział buraków na dwie kategorie był spowodowany różnicą i ceną cukru. W 1934 r. za jeden kwintal buraków kategorii A płacono 3,51 zł, kategorii B - 2,50 zł. Podziału plantacji na poszczególne kategorie dokonywały specjalnie w tym celu powoływane komisje.

Ponieważ powstawało wówczas w regionie łęczyckim wiele nowych gospodarstw, w ramach przebudowy ustroju rolnego Drugiej Rzeczypospolitej, starano się wspierać owe gospodarstwa. W kampanii 1937/1938 otrzymały one 44,36% całości kontyngentu buraczanego, a w roku następnym udział ich wzrósł do 53%. Najwięcej tego typu plantacji Cukrownia posiadała w następujących wsiach: Ostrów, Wichrów, Jankowo, Bryski, Góra Bałdrzychowska i Topola, jednak ogólna liczba plantatorów - chłopów wahała się w granicach 1800 do 2000 osób i obejmowała znaczną ilość wsi. Wybudowanie cukrowni na terenie folwarku Leśmierz było dobrym posunięciem gospodarczym. Otaczały je wokół rozległe tereny typowo rolnicze, z którymi cukrownia ściśle się zwierzała poprzez zainicjowanie na większą skalę upraw plantacji buraka cukrowego. Ziemianstwo i chłopstwo miało bliski rynek zbytu i otrzymywało w zamian za dostarczany surowiec dobrą zapłatę. Wzajemne korzyści wynikające z owych powiązań były trwałą podstawą dla pomyślnego rozwoju cukrowni.

ŹRÓDŁO:

Opracowano na podstawie archiwaliów Archiwum Państwowego w Łęczycy

Podstawowe zespoły archiwalne:

- Akta Towarzystwa Przemysłowego Leśmierz
- Akta gminy Leśmierz